

интерпретације“ (с. 215), ипак је у односу према Ђелетристици Мејно на неки начин баш то учинио.

Разумљиво, све то не значи да се треба приклонити субјективистичким девијацијама већ напротив, да у књижевности воља користити оне резултате који су проистекли из њених научних елемената потенцираних субјективном снагом уметничких импулса, које, с друге стране, сам уметник мора да коригује ако жели да то заиста и буде.

У вези с тим читаоца ће посебно привући и излагања о користи политичке филозофије и тзв. естетске интерпретације политичких појава која се заснива на комбинацији искуства и маште која је сродна машти која је неопходна за оцену уметничког дела.

Александар Стојановић

Dr. I. Szász: *AZ EURÓPAI NÉRI DEMOKRÁCIÁK NEMZETKÖZI MĀGÁNJOGA* (Међународно приватно право европских народних демократија), Budapest, 1962, Akadémiai Kiadó.

Већина аутора данас у свету признаје, да међународно приватно право (без обзира да ли је грана међународног или унутрашњег права) има наддржавну вокацију и наддржавне циљеве. Због тога све више јача и тенденција да се међународноприватноправни системи приближе. То се постиже како акцијама на међународном плану, тако и акцијама на унутрашњем плану кроз разраду појединих института руководећи се свесно идејом корисне коезистенције правних и економских поредака.

У овим напорима све су више видљиви и покушаји, да се у једном научном делу обухвати сплет билатералних односно мултилатералних проблема међународног приватног права — као што су на пример међународноприватноправни односи између двеју или више држава. Могли бисмо рећи, да овакав начин прилажења стварима усмерава аутора, да на колизионе конфликти не гледа само као на чињенице које треба тумачити и према којима треба заузети став — већ као на проблеме које треба решити. Као што је познато, у САД постоји читав низ међународноприватноправних студија рађених упоредноправним методом (*Bilateral studies in private international law* — у редакцији *Arthura Nussbauma*). Оригинилан покушај у овом домену представља књига Иштвана Сасија, чији је предмет изучавања међународно приватно право европских народних демократија.

У своме делу аутор се држи углавном класичног система излагања. Књига има општи и посебни део, а посебни део се дели према правним гранама. У општем делу аутор се бави појмом, предметом и местом међународног приватног права у систему права; затим говори о правној науци и изворима у народним демократијама; након тога о посредном и непосредном регулисању; о одлучујућим чињеницама; о сукобу колизионих норми; о примени страног права и о случајевима када се искључује примена страног права. Методолошки гледано, аутор, након постављања проблема (при чему се наводе и схватања западних теоретичара) приказује решења која постоје у теорији и пракси европских народних демократија, цитирајући литературу и позитивне прописе — да би на крају покушао да формулише заједничке карактеристике решења и схватања, излажући понекад и своје личне ставове. Треба подвући и то, да с обзиром да је дело написано са претензијама да се прикажу карактеристике и развојне линије социјалистичког међународног приватног права, представља свакако пропуст, да наше југословенско право није представљало предмет проучавања. Овај пропуст унеколико умањује и вредност теоријских закључака који су изведени на темељу упоредноправних проучавања. Ово тим пре, што југословенско међународно приватно право одражава једну такву друштвено-економску

основу и политику, која је у ванредно блиској вези са основним тежњама међународног приватног права данас, тј. са тежњом да се омогући међународна размена робе и услуга, што је неодвојиво од идеје активне коегзистенције поредака. Сматрамо, да нису постојале нити идејне баријере, нити нарочите тешкоће техничке природе, које би омеале аутора, да оствари оно што је донекле пропуштено — да пружи једну уобличену и целовиту слику о социјалистичком међународном приватном праву.

1. Из излагања аутора запажамо, да у погледу оне материје, која у уџбеницима обично заузима уводни део (појам, предмет, место и назив међународног приватног права) мишљења у народним демократијама поларизовала су се око питања (па донекле и одговора) добрим делом познатих и у науци осталих земаља. Писац ипак покушава да извуче, синтетизује неколико руководећих мисли о карактеру и функцији међународног приватног права у народним демократијама, као што су: а) међународно приватно право регулише оне односе који произилазе из борбе и сарадње међу државама. б) полазна тачка теорије међународног приватног права је спољна политика народнодемократске државе, в) правила међународног приватног права полазе од чињенице да данас у свету постоје два система својинских односа, итд.

Говорећи о изворима, аутор пружа једну исцрпну и врло корисну документацију о постојећим прописима у народнодемократским државама као и о учествовању ових држава у познатим међународним конвенцијама.

Писац наглашава, да је изградња система одлучујућих чињеница детерминисана интересима владајуће класе, те се не може прихватити идеја, да некеодлучујуће чињенице имају „наддржавне“ изворе, да имају корен у неком „заједничком правном убеђењу“ разних народа. У литератури народних демократија много се пажње посвећује давању примата начелу *lex patriae* над *lex domicilii* и у познатом спору који настаје услед сукоба интереса емиграционих и имиграционих држава. Овај став оправдава се тиме, што појам држављанства има пунију и значајнију садржину у социјалистичким него у капиталистичким земљама. Док у капиталистичким земљама наине ова припадност има за последицу само формалну изједначеност у правима и обавезама, у социјалистичким земљама ова равноправност је стварна.

У проблематици сукоба колизионих норми највише пажње посвећује се питањима квалификације и упућивања. Аутор истиче, да у погледу квалификације не постоји јединствено, па чак ни владајуће мишљење у народним демократијама. Поред основних контроверзи „*lex fori* — *lex causae*“ оригиналне идеје даје чехословачка теорија (Krcmar, Bystricky, Zimmerman, Rouček-Sedlaček). По Бистричком питање квалификације не поставља се а priori већ а posteriori у односу на примену колизионе норме; прво питање није како квалификовати, већ како разумети и применити колизиону норму. У погледу упућивања такође нема сагласности међу писцима. Поред опречних гледишта, постоји и теорија, која допушта узвраћање и упућивање али само „једноступено“ (Resei) тј. ако стварно право, које апострофира домаћа колизиона норма упућује на неко треће право, оно се може применити, али не и евентуално неко четврто право, на које би упућивала норма ове (треће) државе. Ипак у овом питању преовладава схватање проф. Лунца, који допушта примену установе „*renvoi*“ јер „нема разлога, да при примени страног права органи совјетске државе оду даље, него одговарајући органи стране државе.“

Аутор најзад истиче становиште прихваћено у народнодемократским државама, да се страном право има применити по службеној дужности. Ово се објашњава позивом на правну природу диспозитивног начела у грађанском процесном праву, истичући, да је ово начело мање стриктно у социјалистичком него у буржоаском праву и пружа већу слободу судији.

2) Посебни део своје књиге аутор започиње разматрањем о субјектима права и личним правима. По питању надлежног права у погледу правне и пословне способности писац истиче битне разлике између совјетског права и

права народних демократија. Док се у народним демократијама о питању правне способности одлучује према *lex patriae*, у совјетском праву примењује се *lex domicilii* у односу на лица која живе у СССР-у, а *lex patriae* у односу на совјетске грађане који живе у иностранству.

Много простора посвећено је питању о држави као субјекту права, односно као субјекту међународноприватноправних односа. Имунитет државе схвата се врло широко чак и тада, ако се држава појављује као субјект имовинскоправних односа. Сматра се, да се на државу ни тада не може применити страно право и да држава и даље ужива дипломатски, судски, извршни и порески имунитет.

Прелазећи на један од централних проблема у међународноприватноправној литератури народних демократија, на проблем национализације, аутор подвлачи да треба строго разграничити појмове национализације, експропријације и конфискације. Интерпретирајући детаљније ова схватања у народним демократијама, писац износи мишљење, да је национализација универзална сукцесија и да нема казни карактер. Признање национализације не може се ускратити ни позивањем на „*ordre public*“, јер „*ordre public*“ по аутору може само конзервирати једну постојећу правну ситуацију, али не може успоставити једну ситуацију, која је престала да постоји.

Посебно поглавље аутор посвећује питањима ауторског права и права индустријске својине. Разрађујући владајуће мишљење у народним демократијама писац истиче, да је националност ауторског дела независна од националности аутора — ауторско дело везује се за државу где је први пут објављено. Супротно томе, националност патента или жига везује се за националност проналазача, односно носиоца. Говорећи посебно о научно-стручној сарадњи и о споразумима о тој сарадњи закључених између чланица СЕВ аутор истиче као основно начело ових споразума бесплатност узајамне помоћи — накнађују се само стварни издаци.

У општој проблематици облигационог права писац се највише задржава на анализи схватања аутономије воље у европским народним демократијама. Дискусија се води око тога, да ли је аутономија воље колизионе или материјалноправне природе, тј. да ли се ту ради о некој нарочитој врсти тачки везивања, или се ради само о „посредном одређивању дејстава правног посла“. Подвлачи се, да решење овог проблема има ванредно далекосежне последице. Ако је наиме аутономија воље колизионе природе, онда она обухвата и когентно а не само диспозитивно право; могуће је тада узети у обзир и фиктивну или презумтивну вољу странака; може се прихватити упућивање итд. У теорији и пракси народних демократија постоје велика размимоилажења по овим питањима. Ипак, већи број присталица има теорија о материјалноправној природи аутономије воље, што је дошло до изражаја и у „Општим условима за испоруку робе“.

У области спољнотрговинске купопродаје, спољнотрговинског превоза и платних односа у спољној трговини аутор полази од принципа да треба разликовати: а) међусобне односе европских народнодемократских држава, б) односе између европских народних демократија и народних демократија Далеког истока, в) односе између народних демократија и буржоаских држава. У међусобним односима европских народних демократија постаје неколико ванредно значајних споразума. То су пре свега „Општи услови за испоруку робе“, затим билатерални споразуми о робном промету уз које су обично придодати и платни споразуми, двострани и мултилатерални клириншки споразуми, „Међународни споразум о жељезничком превозу робе“ (СМГС) и други. Након приказа ових споразума и конвенција, аутор истиче, да они у великој мери доприносе олакшању и сигурности промета.

По схватању аутора, највећи проблем у регулисању равноправних односа са страним елементом представља непостојање јединствене дефиниције радног односа. У даљој анализи, аутор долази до закључка, да у овом домену одлучујућу чињеницу представља *lex loci laboris*, изузев ако рад који се има вршити у страниој држави потиче из радног односа насталог

у домаћој држави између домаћег послодавца и послопримца, под дејством домаћег права. Тада се примењује закон пребивалишта односно седишта послодавца (*lex loci delegationis*). Писац истиче, да у народнодемократским државама не постоје међународни споразуми који би обухватили целу област радноправних односа, већ само споразуми који регулишу један одређени круг проблема (на пример, споразуми о пензијама или социјалном осигурању).

Што се тиче породичног права аутор подвлачи разлике између совјетског права и права народних демократија. У СССР-у породичноправне норме сматрају се делом јавног поретка, те се као такве примењују и на странце у сваком случају. У народним демократијама напротив, примена *lex patrie* странаца има широк значај.

Тибор Варади